

VIKERKAAR

MEUNIER

SADAMATÖÖLINE

Kaanepilt.

Kes on Meunier? — Konstantin Meunier on Belgia kunstnik, sündinud Brüsselis aastal 1831, kes 16-aastaselt andus kunstile, eriti raidkunstile. Tema kunstniku hinge valdas päämiselt tööliste elu ja ilm, nende kannatus ja visa võitlus all mäepõues, söekaevandusis, nende elu kangelaslik ülesanne luua maa all, muide silmist nägemata kaasa inimkonna kultuuri kasvamisele. — Meunier tähtsam looming väljendub tööliskujus, mis tänase Vikerkaare kaanepildiks. Ta kujud on töölised-kangelased, kelle nägudele vaevarikas elu on jätnud oma jäljed. Kuid kõik enamasti väljendavad mingit kindlat usku, eluusk, ja nende otsaesiseil särab suursugusus — tööliste aadeli märk: võitja kangelasuhkus. Meunier arvurikaste tööliskujude hulgas on kõige monumentaalsem, teatud viisil ta elutöö lõppsaavutus, ta „Mälestussammas tööle“, mis praegu Brüsseli muuseumis alal hoitakse — neli suurt relieftahvliit: tööstus, mäekaevandus, kaubandus ja põllutöö, keskkujuks suur külvaja.

Meunier suri oma kodulinna aastal 1905.

MALE

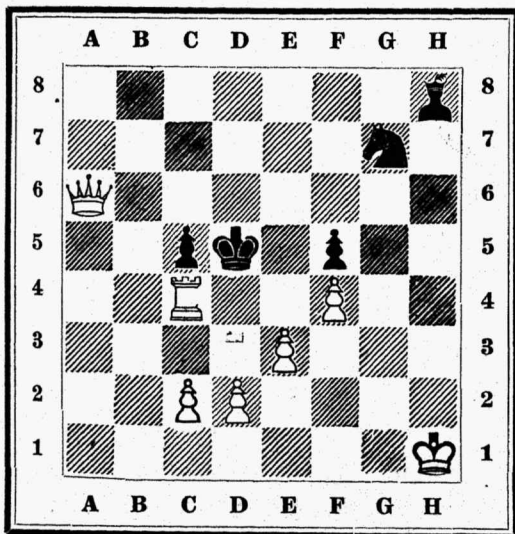
Toimetaja A. Burmeister.

Ülesanne nr. 57.

Kokku säändud V. Jürgens (Tartus).

(„Vikerkaare“ originaal.)

Mustad.

Valged.

Valged: Kh1 — La6 — Vc4 — Ec2, d2, e3 ja f4.

Mustad: Kd5 — Oh8 — Rg7 — Ec5 ja f5.

Valged algavad ja annavad matt kahe sammuga.

E = ettur = sõdur.

Ülesande nr. 53 lahendus.

1. Lc4 — b5,	Kd6 : e6,
2. Lb5 — c6 annab matt.	
1. (Lc4 — b5),	c7 — c5.
2. Lb5 — d7 annab matt.	
1. (Lc4 — b5),	c7 — c6,
2. Lc5 — e5 annab matt.	

Õiged lahendused ülesandele nr. 53 saatsid: Leo Lilienthal — Nõmmelt (ka ülesandele nr. 52), V. Mikenas, Konstantin ja Vladislav Subotsch (kõik Tallinnast) ja „Sulev“ (ka nr. 52). Ülesande nr. 51 oli ka S. Scheermann (Rakverest) õieti lahendanud.

Ülesande nr. 54 lahendus.

1. Lc2 — f2,	Lf4 : f2,
2. Rf6 — g4 annab matt.	
1. (Lc2 — f2),	Ke5 : f6,
2. Oc5 — d4 annab matt.	
1. (Lc2 — f2),	Rb8 — c6,
2. Rf6 — d7 annab matt.	
1. (Lc2 — f2),	ükskõik,
2. L annab matt.	

Õiged lahendused ülesandele nr. 54 saatsid: V. Mikenas, Alfons Pachel, Vladislav ja Konstantin Subotsch (kõik Tallinnast).

Teade.

Maleturniiril, mis Valga „Noorte püha“ ajal (24. ja 25. mail, s. a.) Valgas ära peeti, tuli I kohale F. Vellner (Valgast) 7½ (1)*] punktiga, II — E. Aader (Tõrvast) 6½ (1) punktiga ja III — E. Jaska (Tõrvast) 6½ (2) punktiga.

Turniirist osavõtjaid oli 10.

Mõistatus.

Väike rändlind.

Arv.

Metall.

Raudasjade tegija.

Naisterahva nimi.

Meesterahva nimi.

Üks samasugune.

Juhan Jõumees.

Kui õiged nimed asemele paigutatud, saame parima Eesti maadleja nime.

Ülesanne.

Leida sõna, mis räägib virga õppuri häast omadusest ja annab tagurpidi lugedes ühe kõigile tuntud kõrvilja. Unkas.

KIRJAVASTUSED.

Loodusharrastaja. — „Kevade tulekul“ ei ilmu, — on ikka see igavene seesama. — Vajame ainult häid joonistusi, kuid selleks on Teie tööd tehniliselt liig nõrgad. Ei maksa saata! Ka „Noorte kaastöö“ osas võime vaid häid joonistusi tarvitada. Mispärast arvate, et halb joonistus peaks pääsema lehte, kui see maksuta antakse? Eksite.

Rõõmustame, et „Vikerkaarest“ lugu peate ka siis, kui veel ei pääse ta kaastööliste hulka.

*] Klambris on ära märgitud kaotatud partiide arv.

Nr. 24.

Vastutav toimetaja: Ernst Raudsepp. * Tegev toimetaja: J. Negro-Võsalo.

1925.

Väljaandja: Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus.

Toimetuse ja talitus: Tallinn, Pikk t. 2 (Päevaleht). Kõnetr. 17-96. Toimetuse kõnetunnid teisipäeviti ja reedeti kl. 1—2.

Tellimisi võtavad vastu kõik postkontorid ja „Päevalehe“ tellimiste vastuvõtjad.

Tellimishind: kuus postiga 60 mk., veerandaastas 180 mk., poolaastas 360 mk., aastas 720 mk. Üksik number 15 mk.

Kuulutuste hind: à 5 mk. m/m veeru eest või 1/1 lhk. 2000 mk.

T Ö Ö.

Samuel Smiles'i ainetel K. E.

Töö kujundab inimese iseloomu, olgu ta missugune tahes. Ta annab elule sihi ning otstarbe, kasvatades ühtlasi kannatust, endavallitsemist ning tähelepanu. Inimeses on juba loomu poolest tung tegutseda, uut taotleda, alati töös olla.

Elu alalhoidmise tung sunnib inimest tööle, sest muidu häviks ta paratamata. On nagu igavene käsk, mis inimesi ning rahvaid edasi sunnib. Suurem osa inimesi peab lihttööga oma igapäevast leiba teenima, kuid ühel või teisel viisil peavad kõik töötama, et elada ning elust lõbu tunda.

Töö on tsivilisatsioonijärgseks. Alalõpmatu loomishimu on inimesi uusi teid otsima ajand, järjest rängem eluvõitlus sunnib neid ikka keerulisemaid abinõusid töö hõlbustamiseks tarvitusele võtma.

Kõik, mida kultuuri saavutusteks võib nimetada, on tekkinud hoolsa töö tagajärjel. Laevad, mis merd läbis-tavad, raudtee, lennukid, hüglalinnad, vabrikud, istan-dused, kõik see on üksikuist koostund hulga tegevuse saavutus.

Praegusaja elus on lõpmata palju elukutseid, mis üksikute vahel on ära jagatud.

Üldiselt võib öelda, et edu maailmas ainult siis on kindel, kui igalüks asub oma kohal.

Mitte ainult füüsiline töö, vaid veel enam vaimutöö hoiab ühiskonna keerulist ehitust ülal. Haritudes tee-vad tihti veel rängemat tööd kui harilikud lihttöölised, sest vaimline tegevus pingutab inimest ning rikub närve veel enam kui füüsiline töö. Suured vaimutöölised juhi-vad kaudselt rahvast, andes füüsilisele tööle sihi. Kuid ekslik on seejuures vaimlist tööd füüsilisest palju kõr-gemaks pidada ja viimast lugeda alandavaks. Ükski töö, mis aus, pole häbiast, see on ajatooksul

ikka selgemaks saand. Vaimline juht on kui ohvitser, kes lihttöölise eesotsas seisab. Kuid mis kasu on ohvitserist, kui tal pole sõdureid! Töö pole häbistav — häbistav on ainult see, kui tööd lohakalt ning pääliskaudselt tehakse.

Ainult hoolikas töö toob silmapaistvaid tagajärgi. Inimene, kes on harjund hoolikalt töötama, on palju õnnelikum kui see, kes pääliskaudselt töötab ning töö vastu huvi ei tunne. Energilisel inimesel võib töö olla lõbuks, kuna ta hooletumal ning marmetul kõigi murede ning hädade algallikaks võib saada.

Midagi pole halvemat, miski ei riku iseloomu enam kui tegevusetus. Inimene, kel pole tööd, kes elab tegevusetas, ei või ial elu mõnuga maitsta. Ekslik on arvamine, et see on täielik õnn, kui töötada ei tarvitse. Peagi ei tunta siis enam elust rõõmu, tühjus ning igavus võtab maad. Puhkuse mõnust, mis üks paremaid, ei või enam juttugi olla. Elu muutub sihitumaks ning otstarbetumaks. Ühestki lõbust ei tunta enam õieti lõbu, kui tõnkeandja — töö puudub.

Tegevusetus, mitte töö, on inimsoo needus. Kui Aleksander Suur perslaste kombeid tundma õppis, tähendas ta, et need aru ei saavat, et midagi pole orjalikumad kui paljas mõnutsemine, ning ei midagi ülevamat kui töökas elu.

„Laiskus on kõige kurja juur ning kuradi pääpadi,“ ütles vanasõna. See on tõsi. Miski ei õnesta rohkem inimkonna aluseid kui laiskus ning lohakus. Virk peremees kogub salved vilja päis, läheb järjest rikkamaks, kuna laisal, kes ainult pidutseda armastab, hooned kokku varisevad ning ta varsi peab kerjama minema. Nii on lugu ka rahvastega. Rahvas, kes on etuenergia kaotand, kes ainult mõnused taga ajab, peab hävima, sattuma teise orjaks.

Pole vahest ühtki loomulikkude kalduvusi, mille vastu peab enam valvel olema kui laiskuse vastu. Kui kord ühelt ilmareisijalt küsiti, kas ta pole mingisugust üldist omadust inimeste juures täheldanud, vastas see: „Mulle näib, et kõik armastavad laiskust.“ Iseendast on ju loomulik, et kõik püüavad töövõimulikkude võimalikult vaevata maitsta. Kuid see kalduvus viib üldisele lagunemisele vastu. Laiskus on üksiku juures sama alandav kui rahvaste juures.

Tegevusetus on tihti hingepiinade, kurbuse ja hääduste algpõhjuseks. Tegevusetu inimene leiab alati põhjust viriseda, teda tüütavad lõbustused ruttu, ta on pahur enda ning maailma vastu, soovides meelsamini surma. Tal pole midagi, millega ta tühjust hinges põhjalikult võiks täita.

Kui Charles Lamb, Inglise kirjanik, Ida-India ameti kirjutustulaua tagant pääsis, arvas ta end kõige õnnelikumate inimeste hulka. „Mitte kümne tuhande naela eest ei läheks ma sinna enam tagasi,“ kirjutas ta oma sõbrale: „Vaevalt võin veel mõtteid koguda ning paar rida lõpetada. Olen nüüd vaba, vaba kui õhk. Elan veel viiskümmend aastat... Tõepoolest, midagi paremat pole maailmas kui mitte midagi teha.“

Kuid juba kahe aasta pärast kirjutas ta samale sõbrale: „Tõendan teile, mitte töötada on hullem kui üle jõu töötada. Vaim hävib...“ Nii nägi Charles Lamb ära, et tegevusetus sugugi nii ihaldatav siht pole kui ta arvas.

Nagu tähendatud, ei saa tegevusetu inimene puhkusest kunagi nii lõbu tunda nagu tööline. See on siis ainult täieline, kui töö ees ja taga on. Millise innuga võib anduda erilõbudele kui on raske töö ületatud. Vaevata kätte saadud varal pole poolltki seda väärtust, mis sel, mille kallal jõudu on kulutatud.

Lessing ütles: „Kui jumal ühes käes tõtt ning teises tõe otsimist hoiab ning mulle ütleb: „Vali!“ siis vastaksin: Kõikvõimeline! Hoiat tõe endale, anna mulle ta uurimine ning otsimine, mis on parem!“ Ta pidas tööd töövõimulikkude paremaks!

Tegevusetumad logelejad on söödikuina inimesoo kaenas. Neid leidub küllalt, kasu asemel toovad nad vaid kahju. Olgu inimene nii rikas kui tahes, ometi peab tal mingisugune tegevus olema, et elule otstarvet anda. Inimesel, kes teiste kulul elab ning tööd ei tee, kuigi ta seda teha võiks, puudub täiesti auutunne. Tegevusetus niiristab vaimu, tegevusetuma isiku parem loomus on äratamata, kui ta just mitte vaimliselt ning kõlbiselt ei sure. Greuzes, Prantsuse kunstnik, ütles õieti, et töö ning kasulik tegevus on õnne tähtsamad saladused.

Kui palju on inimesi, kes oma elu mitmekülgseks tööks ära kasutavad! Palju on neid, kes mitmel alal tegutsevad, ühelt alalt teisele nagu puhkusele minnes. Füüsilise töö tegijad peavad kindlasti ka vaimu hari-

ma, et mõistus ei niirineks. Samuti oleks ideaalne vastupidid, et vaimutöölise füüsilise olemus tagaplaanile ei jääks. Ei taha sugugi tähendada, et kasulik on korraga kümme ametit pidada, millest midagi välja ei tule. Inimese võimed ei ulatu kuigi kaugemale. Kuid hariliku elukutse kõrval midagi muud harrastada on väga kasulik.

Paljud suured tegelased ühel või teisel alal on oma eralõbude tegemist teinud kõrvaltööga, mis nelle isegi kuulsuse on toonud. Paljud, kes kodanlikes ametites on olnud, on tuttavad kirjanikkudena. Vanaaja kirjanikud (kuid ka praegu) olid enamasti tegevad praktilistel aladel. Nii Inglismaal, Itaalias ja mujal. Chaucer, Inglise luuleisa, oli enne sõdur ja siis maksude järelevalvaja; Sir Thomas Brown oli arst; Sidney — poliitik; Shakespeare — teatri direktor ning näitleja. Aga kõik need mehed kuuluvad Inglismaa Elisabeti ning Jakob I aegsete kõige kuulsamate luuletajate ning kirjanikkude hulka.

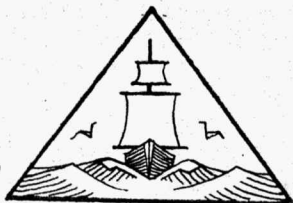
Esimesed suured Itaalia luuletajad ei olnud literaadid, vaid ärimehed, kaupmehed, riigitegelased, sõdurid jne. Dante, Petrarca ja Boccaccio tegutsesid saatkondade juures. Dante töötas, enne kui sai diplomaadiks, keemiku ning kauplejana.

Samuti on lugu muil mail. Rabelais (Prantsusmaa) oli arst, samuti Schiller (Saksa), Cervantes (Hispaania), Descartes (Prantsusmaa) olid varem sõdurid. Nii võib näiteid lõpmata palju tuua minevikust kui ka praegusest ajast, kus kuulsad kirjanikud praktilistel aladel tegutsesid ja tegutsesid.

Ärimehed, ametnikud on kuulsaks saanud ühtlasi vaimutegelastena, kuigi vaimutöö neil oli vahest ajaviiteks. Teisest küljest asja päälle vaadates võiks küll öelda, et nad ülespidamise muretsemiseks vaimlise töö kõrval muud tööd tegid. Nii mitmekülgne ning viljakas võib inimese elu olla.

Midagi pole kahjulikum kui ülejäu töötamine. See tuleb aga väga tihti ette, osalt enda süüil, osalt välise asjaolude sunnil. Parajane mõõdupidamine töös on nii hingele kui ihule kasulik. Mitte töö, vaid ülejäu töötamine on kahjulik. Kui ta veel teatud palavikulise ruttamisega on ühendatud, mõjub ta sama hävitavalt kui liiv ja kruus peene masinavärgi vahel. Ülejäu töötada võib samuti vaimliselt kui füüsiliselt. Pääga töötaja võib ülikoormatusega oma vaimule samuti kahju teha nagu atleet selgroo võib murda, kui ta keha enam pingutab kui see välja kannatab.

Seepärast on kord ning mõõdupidamine tarvilik igas töös. Tööd tuleb teha põhjalikult ning kannatlikult. Kunagi pole midagi suurt ning kestva tehtud korraga. Ainult kannatlikkuse ning püsiva töö läbi sünnib meistritöid, mis üldist imestust äratavad. Tehtagu tööd hoolikalt, siis ärkab ta vastu armastus ning huvi. Rõõmuga tehtud töö vili on kõige väärtuslikum!

SURNUMERI.

Toomas Varik.

I.

Linnaaguliski oli kevad. Vallatleivas päikeses puhkevaiselt metsadest ja lumest vabanenud siniväljadelt oli tal küll raske ilmuda siia tahmasesse ja porisesse majaderägastikku — aga ta tuli siiski! Ilmus esmalt kui mängeldes, narritades, paitas vargsi lumiseid tänavaid, lipsas siis jälle tuulitsedes kaugele metsadesse, kuni viimaks ilmus sinise taevana ja võitva päikesena, haاراتes kogu aguli oma kaisutusse, et sulisevad kevadojakesed hüplesid muudkui ja lumekõnts kadus kui pühitult heinamaa kraavidesse.

Kevadel oli aguliski kergem ja rõõmsam elada. Kui vabrikuviled kiell 4 undama hakkasid ja töölised tahmastena ja väsinutena koju valgusid, siis vaatasid nemadki ringi, jäid seisatamagi, tundsid lõbu, kui päike lühtunud majaseinad helekollelaseks võõpas, ja mõni ümises tasahilju: „Näe, kuus lumi sulab, et vuliseb!“ Ja tänavail lippasid vanemaile vastu jooksvad lapsed, keksisid, kilkasid ja hõiskasid: „Näe, ema, me juba paljajalu! Näe, kui soe on juba, ema!“ Neil agulilastel on kõva tervis, alles veel lumekõnts maas, aga juba nemad brillendavad saabasteta. Kevad ju tulemas, sooja õhku juba tundub, päikeselt õhkub juba suviselt — see niikui kisub paljajalu sulistama veerennides ja soperdama porilompides! Ema küll tõreleb, et haigeks võib jääda, ja isa vaatab kurjalt, aga süda niikui ei küsi sellest — kevad on ju tulemas!

Ja pääleegi — päeva jooksul ei olnud ju isa ega ema nägemas, need töötasid sääl suure tossava vabriku tuhmunud akende taga, — sinna ei paistnud päike, ega tunginud kevad, sääl valitses alati niikui sumbumud sügisniiskus, ainult lõunal ja õhtul võis silm esimesi kevadtraksatusi näha.

2.

Peetril oli lumivalge päe ja sinisilmad. Vaatamata sellele, et oli kaheteistkümnepäevane ja käis juba teist talve koolis, oli ta imelikult väike ja nõrgake, „pis“ Peetriks“ hüüti teda igalpool. Aga oma rõõmsa elavuse poolest oli ta suurem kui teised lapsed: koolis vaheaegadel vurises ta kui väike värten ühest toast teise, ühelt pingilt teisele, hüples, kilkas, hullas siin ja hullas sääl, naeris, et lõkatas, nuttis, kui valu sai või midagi halvasti läks, sääl samas rõkkas aga jälle naerda, endal veel pisarad hiitgamas silmis. Ja seda mõltsi siis, kui koolist koju tulles õuel „kekksasti“ mängiti või palli löödi, või pika niidi otsas „lendavat madu“ kõrgele pilvede poole lasti — siis ainult vällkus valge pää kui sasis lõngakoonal ja lasi ringi mööda õue porilompe, et vanaeidekesed raputasid pääd ja sõnasid üksteisele: „No küll sellel on aga hing sees! Just kui kirp teine ise, aga vaata mihuke!“

Nüüd kevadel oli väiksel Peetril eriline hoog sees. Koolist tulles sai vaevalt raamatud lauale visata — juba oli terve õu kilkamist ja sillerdamist täis. Ema

pani küll hommikul tööle minnes sööginatukese pliidservale, et Peeter koolist tulles kehakinnitust võtaks, seni kui ta ise töö lõppedes lõunat teeb, — aga sinna see kehakinnitus jäigi, ei olnud aega, tõega ei olnud aega väiksel mehel! Niipalju oli sääl õues askeldamist ja sahkimist. Juba virvendas heinamaal „madu“ kõrgele üle telefonitratide, juba löödi õues palli, naerdi, hõigati, vilistati ja päike ajas taga määrinud lumeküinkaid plangi- ning kuuriurgastes — muudkui raamatud lauale, saapad maha ja välja! Hõissaa, hei, anna pallile pihla ja pane „maole“ raskeu saba taha, miudu hakkab keerutama ja korja siis teda säält telefonitratidelt!

Kui äkki siis kukkusid undama vabrikuviled, lippas Peeter mööda tänavat vabriku poole, vahtis, varitses ja silmad jooksid kui kaks hirve mööda laialivalguvaid töölisi, — kuni järsku nägi seda tuttavat madalat kogu. „Ema, halloo!“

Ja ema võttis oma väikese linalaka käe kõrvale, läksid koos koju, keetsid kartulaid, praadisid heeringat ja sõid siis isukalt ja ahnelt. Töö oli vabrikus raske, ja vilets see niske toake, aga ema tundis siiski, mäherdune rõõm ja õnn tuksus südame all, kui vaatas oma sinisilmalist poissi, kes sõi ja lobises, sõi ja lobises ja naeris, kui oleks pisitilluke päike ilmunud äkki taevast lau taha.

„Söö nüüd ka ometi ja pühi sinu puhtaks,“ ütles ema ja naeratas.

„Pühin jah, aga siis anna mulle musi!“

Peeter armastas oma ema.

3.

Ühel päeval oli emal vabrikust tulles nii võõrastavalt õhetav nägu ja silmad olid tõmbunud siigavasse päälusse. Peeter hakkas harjunud kombé järgi tul plüdi alla tegema, ema aga seisatas tiikk aega akna all, vabastas end pikkamisi pearätist, tuli siis küll natuke-seks pliidi juure, katsus rõngaid ära tõsta, võpatas aga äkki tervest kehast, tuletangid kukkusid kolinal põrandale ja õhetav nägu muutus lumivalgeks. „Ah, mis see siis nüüd on...“ ütles ta sosinal ja tuikus voodisse. Jäigi sinna lamama, rind õõtsus ja pikad, valged sõrmed tungisid palavikuliselt vaibavõltsidesse.

„Ema jäi haigeks,“ tuikas läbi Peetri südame ja miski must, sünk vari ilmus silme ette. Väljas kollendas küll päike, kuid aknast tungis kui pimedust sisse ja laest vajuks rasket ning painavat valgeisse lokkidesse. Esimest korda tundis Peeter, et midagi kohutavat haaras ta tillukesest südamekesest kinni.

„Ema on haige...“ tulid kui tseenesest sõnad üle huulte ja hirmus aimus lõi silmad valusalt kirmendama. Jättis tuletetegemise pooleli ja astus kui unes voodi juure. Vahtis pärani silmil ema valunakku, küsivalt, usmatult kui noor hirv, kes surmahirmul tagaajajate eest aetud paku.

„Ema...“ ütles ta ainult, siis mattus väike, valge pää pisaraisse, — seesama väike pää, mis alles natuke aja eest hõiskas ja trillerdas!

„Too mul vett, Peeter... kruusiga... Ma olen natuke haige.“

Peeter tõi vett, aga oli ise kui unes, — sest ema oli tõega raskesti haige, ta lõõtsutas ja värises tervest kehast, kurgust kostis aegajalt tagasisurutud korin.

Peeter talitas ja toimetas nagu mõistis, kattis ema vaiba alla ja pani külmad lapid otsaesisele. Kutsus kõrvalt lukusepa lese nõu andma, aga see ei teadnud muud öelda, kui et peab kummelilteed andma. Peeter keetiski kummelilteed, ema jõi, aga värises ikka vaiba all kui haavaleht ja raske oli tal rääkida, sai ainult mõned sõnad kuuldavale.

Kevadpäike vajus aegamööda aguli taha, tuba muutus pimedaks ja väsinuna suikus Peeter ema kõrvale, riides, pluusike ainult eest lahti. Ema aga ei maganud, rinnas torkasid valud ja pää hõõgas kui oleks ta tulles pistetud — liig palju oli ta hinganud seda kihvtist vabrikusuitsu! Niiud pakatas äkki see mürk ja ähvardas purustada vaevatud keha.

Ema tundis ja teadis, et paljud vabrikuinimesed on pidanud nii suurema — äkki, kui vikatist lõigatult, ja valusasse pähe löi hirmus uim: pidi ta niiud suurema? Niiud — kevadel ja — See väikene, pisikene valgepäine ta kõrvale, see sinisilmaline, kes rahutult magas siin voodi veerel, käsi teadmatult ema õõtsuvale rinnale sirutatud — kuhu jääb siis pisike Peeter?

Paistas kondine käsi valget pääd ja igas veresoonekeses surises ägav palve: ära kardata Peeter, ma ei lähe kuhugi, ei lähe hauda —

4.

Oli vist kesköö, kui valdas ema imeline rammestus. Valu ei torkanud enam nii teravalt ja ilmus tungiv tahe rääkida millestki, kõnelda väikese Peetriga.

„Peeter“, sosistas ta. „Peeter, ärka natukeseks“.

Peeter ärkas, vaatas esiti arusaamatuses ringi, taipas aga siis kõik.

„Mis on? Kas valu on ikka suur? Tahad vett saada?“

„Ei taha. On natuke paremaks läinud. Ei torka enam nii pahasti. Tahtsin sulle midagi öelda, sest, kes teab...“ Aga ei, mul tuli äkki meele üks lugu, mis vanaema kord rääkis, üks väike lugu, aga ta on mulle meele jäänud, kena ja imelik niisugune... Kas sa tahad, ma räägin?“

Ema polnud kunagi nii kõnelenud, natuke võõrastav oli see Peetritele, aga nii huvitav oli praegu siin öösel kõnelda, nii iverseid raske voodis riides lamada, miski meeleheitlik aimus siidame all. Kuidas see kõik korraga nii juhtus, terve elu oli nagu ümber pöördud, kas oli eila see, kus ta õues paljajalu palli lõi ja päikesesse vahtis, või oli see kunagi ammu minevikus?

„Räägi, räägi, ega ma magada ei taha. Aga pane tekk hästi pääle.“

Ja ema jutustas, silmad lahti pimedusse vahtides.

„Kaugel, kaugel, selle maa nime ei teatagi, on järv. Aga imelik järv. Ei ole ühtki pöösast ta kaldal, ei

kasva ühtki puud, ei tärka ühtki rohuliblekest. Ainult kivi ja liiv, kivi ja liiv. Liikumatu hall on selle järve vesi, ei ole sääl ühtki lainekest, ei ole tuulehoogugi, mis liigutaks veepinda. Ei ole sääl ühtki kala ega loomakest, ei ühtki rohukiudu vees. Kui jäätanud seisab ta, just nagu kivistanud. Ei lenda sääl kunagi ühtki lindu, ei liigu kaldal ühtki looma ega inimest. Ja taevast on ülal paksus pilves, ei kunagi paista päikene.

Selle järve nimi on Surnumeri.

Suri vist kord järv ja ei olnud teda kuhugi matta, jäi siis nii sinna pilves taeva alla kui kalmukiinka alla.

Aga kord aastas juhtub ime. Ja — see polegi öieti ime. Siis tuleb taevast Kristus valges rüüis, astub Surnumere kaldale ja tõstab käed kõrgele taeva poole.

Ja salaja, salaja, vaikelt, tasahiljukesi ilmub ta sane tuuleõhuke, paneb liikuma järve surnud pinna, rohukõrreke pistab ninakese välja, lillekesed naeratavad äkki kivide ja liivakiingaste vahelt, linnud äkki lendlevad kustki siristades ja trillerdades, kalakesed supslevad läbi vee kirendava pinna ja — pilvedki lahkuvad, päike helistab kelli läbi sumiseva õhu. Elab, liigub, hõiskab surnud järv.

Ja Kristus seisab sääl kaldal ja vaatab kaugusse. Tuul lehvitab ta juukseid ja valge rüüd liigub hülju.

Kristus — sa tead, armastas tervet maailma oma siidamevõrega, ta armastuses ei jää Surnumerigi surnuks.

Kui lahkuvad jälle säält kaldalt Kristus, siis närtsib, kolletub ja sureb kõik ja Surnumeri on jälle Surnumeri. — Taevast on paksus pilves, päike kaob, — linnud ei lenda —“

Vaikis ema, unis magama, rind õõtsus tasa, ja Peeter vahtis suuril silmil kevadöösse —

Kui raske ja imelik — Surnumeri.

5.

Hommik oli käes ja päikest oli tuba täis. Peeter tõusis üles ja vaatas emale näkku. Ta magas rahulikul. Ta magas, ta magas, vast on — vast on haigus mööda?

Ja ei olnudki ema enam haige. Päikesekiir äratas ta ja ta naeratas säravalt silmil.

„Kuidas on?“ küsis Peeter.

„On mööda kõik. Ainult natuke väsinud. Varsi olen terve. Peeter, liikka aknad lahti, las' tuleb värsket õhku.“

Peeter avas aknad, kukk kaagutas ja turvid kudrutasid kuuri katusel.

Ja niiud tundis ta: kõik oleks talle kui Surnumeri, see imelik surnud järv, kui ei oleks tal ema, väiksest kallist ema. Niiud on ta aga jälle terve, niiud on kõik jälle endine, niikuiv rõkkab jälle ümberringi!

„Ema.. ema... Küll on nii hääl!“

Ei saanud Peeter teisiti, vaid suudles, kallistas oma ema kahvatut palet, nuttiski, tasa värisedes ja tuksudes õnnest.

„Peeter... pisike Peeter... Ma oleks ju surnud, mind ei oleks tõega enam siin, kui sind ei oleks olnud, mu väike valgepäine lü.“

Linnaagulis oli kevad ja neil kahel oli kevad.

TÄHTSAMAIJ JOONI SOOME RAHVA AJALOOST.

Prof. A. R. Cederberg'i ainetel.

(Lõpp.)

Snellman, soomluse ärkamise juht, algas oma tegevust 1840-date aastate algul. Kuid Soome rahvuslikku liikumist kardeti, temas aimas Rootsi-Vene bürokraatia kartusega revolutsioonilikkust. Snellmani sunniti Helsingist lahkuma. Kuid ideelist liikumist, mille taga seisavad õigustatud nõudmised, ei saa kunagi vägivallaga surmata. Snellmani hääl kostis küllalt jõuliselt Kuopiost ja eriti Soome noorsugu kuulis seda häält ja mõistis ta sõnu. Snellmani juhtsõnaks olid laused: „Ainult see rahvas, keda vaimustab elav rahvustunne, on eluvõimuline. Ainult see rahvas, kes mõistab iseennast ja oskab ise ajada oma asju, püsib võitluses olemasolu eest. Kuid Soome rahvas ei tunnud veel iseennast. Teda äratada sügavamale enesetundmisele — selle oli Snellman teinud oma elu ülesandeks. Ja rahvuslik liikumine löi uuesti lökkele. Rootsi-Vene bürokraatia tõstis jällegi päa ja sundis Snellmani vaikima. Mõni isegi nii kaugele, et aastal 1850 anti välja määrus, mille põhjal mingisugust soomekeelset kirjandust ei lubatud trükkida pääle usulise ja majandusliku. See meeleto sundmäärus ei võinud kesta kaua. Juba a. 1852 avaldab julge noor üliõpilane Yrjö Koskinen ajaloolise uurimuse Soome keeles, ilma et sellele suuremat oleks vastu pandud.

Aastal 1855 astus Vene troonile humanne keiser Aleksander II. Aleksander II. aeg oli õnnelikum aegjark Soome-Vene ühenduses. Pääle 50-aastase vaheaja kutsuti jälle kokku Soome riigipäev (a. 1863). Keiser ise avas riigipäeva kõnega, milles ta Soome põhisääduse puutumatast toonitas. Riigipäeva korrapäraseks kokkutulemise ajaks määrati iga viies aasta. Soome rahustus. Riikline elu õitses, rahva majandusline elu paranes. Aleksander II. ajal võeti tarvitusele ka üldine sõjaväeteenistus ning moodustati eriline Soome sõjavägi.

J. N. Snellman oli a. 1863 saanud keisrilt lubaduse Soome ja Rootsi keele üheõiguslikkuse kohta kogu maal, kuid alles aastal 1883 võidi määrus täie ulatusega teostada. Snellmani töö oli suure ärataja ja teenäitaja töö. Tegelik elu asetas suured nõudmised rahvuslikule iseteadvusele. Soomlase arenemine nõudis veel paljugi. Laks vaja tulist tahtmist, visa tööd ja sihikindlust. Mees, kes varsi astus liikumise etteotsa, kes samuti kui Snellman tunnustas Hegeli õpetust: et rahvas, keda ei tiivusta elav rahvustunne, ei ole eluvõimuline. — see mees oli juba üliõpilaspõlves oma soomemeelsuse poolt väljapaistev Yrjö Koskinen, ajalooürija ja riigimees. Tema teostas Snellmani ja muudest alatud püüded. Soome keel hakkab maksma suuremas osas ametiasutuses ja ülikoolis pääseb võidule soomlusaatele ustavaks jäänud üliõpilaskond, kellest ärksamad eestvõitlejad, üliõpilased Arvidson ja Ehrström, juba XIX aastasaja algul rõhutasid teadlikku rahvustunde tähtsust nimelt üliõpilaskonnas, maa tuleviku juhtijais. Kuulsaks on saanud Arvidsoni sõnad: „Rootslased me enam ei ole, venelasteks me ialgi saada ei või, olgem soomlased!“ Ja Soome üliõpilased hakkasidki end avalikult kuulutama soomlasiks. Kuid siiski ei ole Soome veel tänapäevani küllalt vabanenud Rootsi mõjust; sest annab muu seas tunnistust asjaolu, et ülikooli määralises õpetajaskonnas on Rootsi ollus ka riiklisest iseseisvusest hoolimata veel tänapäevigi enamuses.

Kui Aleksander II-le järgnes Aleksander III,

siis langes maale nagu halle: Vene natsionalistid, eriti ka Eestile valusalt tuntud Pobedonostsev, pääsid võimule ja algasid teostama laiaulatuslikke venestamisplaanid. Kuigi need Aleksander III ajal küll veel pääasjalikult jäid katseteks, paisusid need suureks tema nõrga poja Nikolai II ajal, kes sattus täiesti nõnda nimetatud Soome-õgijate võrku. Fanaatilisem neist oli kahtlemata tol ajal Soome kindralkuberner Bobrikov, kes algas Soomes korrapäraselt hävitustööd. Tahetõlv ja iseseisvusetu Nikolai II, kes oli vandunud puutumata jätta Soome autonoomia õigused, murdis oma keiserliku sõna. Algus tehti 1899. a. väljaantud säadusega, asetada soomlasi väeteenistuse sulhtes samasse seisukorda venelastega. Seega oli üks rõngas Soome autonoomias purustatud. Järgnes veel mitu autonoomia vägistamist. Soomlased ei tunnud end enam kodus oma kodumaal. Üldine rahulolematuse võttis enam ja enam maad. Paljud ei jõudnud sarnast seisukorda kauem kannatada ja algas soomlaste massiline väljarändamine Kaanadasse. Soomest väljarändajate arv tõusis aastal 1902 kunj 25.000 inimeseni.

Uskumatu sitkusega võitlesid soomlased oma õiguste eest. Seda võitlust toetas moraalselt suuresti Euroopa avalik arvamine. Väljamaalastest delegatsioon isegi tahtis pääseda keisri jutule, et Soomet kaitsa. Neil oli kaasas aadress 1050 tuntud teadusmehe ja kirjaniku allkirjaga, milles paluti Soomele ta õigused alles jätta. Kuid keiser ei võtnud neid jutule. Sama saatust tabas ka aadressi, mis Soome rahva poolt 522.931 allkirjaga keisrile saadeti. Kuivõrd rahvas ärkvel oli, tunnistas asjaolu, et see suur hulk allkirju aadressile ühe nädala jooksul korjati. Rõhutute tundmused olid niivõrd pingul, et soomlane Eugen Schauman aastal 1904 lasi senati majas Bobrikovi ja siis enese maha. Maa hingas küll kergemalt, kuid venelaste surve kestis edasi.

On raske öelda, kui kaua Soome oleks kokkulangematu jaksanud jätkata oma meeleheitlikku võitlust vaenlase suure ülevõimu vastu. Kuid siis puhkes valla maailmasõda ja kohe hakkas hoogu võtma mõte, mis salajana elanud kogu aja paremate soomlaste südames: saavutada täieline riikline iseseisvus ja rippumatus. Vana kõhkleksid, kuid noored vaimustused võitlusele. Vene vaenlaste abiga pidi vabadus saavutatama.

Vene revolutsiooni lained löid peagi Soome ja ärritasid illes suured tööliihulgad, kes olid kas hoopis juhtideta või tundmatute õnneküttide juhatajad.

Nõukogude punaväelaste poolt ülesässitatuina katsusid punased asutada nõukogude vabariigi Soomeski. See tekitas Soome kodusõja, kus ühiskonna alalhoidvad elemendid alles kolmekuulise võitluse järele jõudsid võidule. Loodeti abi maal korra ialule säadmiseks oma endiselt emamaalt — Rootsilt, kelle eest soomlased omal ajal ojadena oma verd olid valanud, kuid asjata. Paluti abi Saksamaalt, kuid enne kui see päralt jõudis, oli Soome uue, kiire korras moodustatud sõjaväe ülemjuhataja kindral K. Mannerheim pannud rahvahulgad sõjariistu. Neile tõttas appi Soome jääritte regiment, kes vabatahtlikuna seni oli võidelnud Saksamaal, et toetada vabadusvõitlust kodumaal. Ühisel jõul saavutati lõplikult täieline riiklik iseseisvus, — rahva vabadus. On avanenud ammuigatsetud võimalus areneda takistamatult ja omapäraselt. Viigu see rahvaste enesemääramise aegjark kõigekülgele võidule Soome rahvad!

S. Wörishöffer. Noorsoole toimetanud Victor Neggo.

24

„Sääl ongi laevad!“ hüüdis Oskar äkki. „Ma näen nende purji!“

„Otsige kaitset!“ käskis kindral valju häälega. „Need on malailased, ja siin ei tohi me milgi tingimisel võitlusse astuda.“

Sõdurid kadusid kohe kaljude vahele, ainult Toldi ronis neljakäpukile üle kiviringaste, et laevu lähemalt jälgida.

„Viis laeva,“ ütles ta poolsosinal. „Nad korraldavad purji, need koerad!“

„Ma tulen vaatan!“ sosistas Richard, vanamehele järele roomates. „Nad teevad pandi*) — nad ei katse kallale tungida.“

„Kas teate seda kindlasti, Richard?“

„Päris kindlasti. Nende purjed ei või ju meie oma-dest seevõrra erineada, et ma selles eksida võiksin. — Ahaa, näed, praud käänavad end juba!“

„Nad viibisid siis ainult luuramiskäigul!“

Ere sõjakisa kõlas veepinnalt üles, piissikuulide rahe vihises vastu kaljuseinu, siis libises laevastik jälle alla-jõge, kuna väikese väesalga värvilised viimase meheni kõigest jõust küsasid, et laevade meeskonnale mitte vähematki võlgu jääda.

Mr. Brooke hingas sügavamalt. „Me alustame nüpea kui võimalik lahingu,“ ütles ta. „Sel seisukorral peab lõpp olema.“

Haavatud ja haiged võeti keskele, luurajad saadeti ette ja marsiti nii kiiresti kui võimalik, et peatselt Kushingisse jõuda. Veel üks õe laagritule ääres mõõdus rahulikult, veel üks hommik värskes, kastelises, Endude lõõritamise ja liffede lõhnaga täidetud metsas valmistas valgete südant, siis kerkisid kauguses linna katused silmapiirile.

Kõigepäält vangla hulga naiste ja lastega. Nad teadsid nähtavasti, et metsa sügavustes pesitsevad mässulised võidetud olid; rõõmuhõisega võtsid nad võitlejad vastu ja karjusid: „Hei! Hei!“

„Kas saame nüüd vabaks, sahib? — Oh tule, tule ja päästa meid valla!“

Mr. Brooke viipas mõõgaga. „Tulen pea,“ hüüdis ta, „õige pea!“

Ja siis sammusid võitlejad läbi linna, et sääl lahku minna. Kasarmut siin ei olnud, ka kogumispaik puudus. Kindral teatas ainult, et ta neid esimese sarvetäiale helisemisel loodab võitlusvalmis eest leida, siis maksis

*) Panti tegema — vastu tuult seni käänama, kuni purjed teisest küljest uuesti tuult võtavad.

Mr. Gould võlgneva palga ja vaprad võitlejad ruttasid oma naiste ja laste juure.

Kogu Kushing oli jalul, hõiskas, naeris, küsas ja määratses, nõnda et seinad vibisesid. Pika patsiga hiinlased kogusid salkadesse ja sosistasid isekeskis, dajakid ja malailased vadistasid võidu, naised ja lapsed tantsisid tänavatel ringi. Liig kaua ja liig hirmsalt oli rõõvlite hädaoht maal lasunud, mille tõttu nüüd, kus sellest vabanemine juba tõsiasjaks hakkas kujunema — iga üksik rõõmu pärast peaaegu ogaraks muutus.

Ainult üksainuke ei ühinenud üldise rõõmuga. Oma müüride taga istus Hassim ja kaalus juba tuhandat korda, et „Violan!“ suurtiikid õige hõlpsasti kogu lossi, milles ta asus, maapinnalt pühkida võivad ja et talle viimaks vist muud üle ei jää, kui vastumeelsete liitlaste nõudmine täita ja ise Saravakist kaduda.

Seepärast ei suutnud see nõrga iseloomuga mees enam sõjalaeva vaadet näha. Ta põgenes tagumistesse ruumidesse ja mõtiskles siin edasi selle üle, kuidas ta lõpuks ometi kõik soodustused ainult enda kasutada võiks jätta ja kardetud õhtumaalast maalt välja võiks kihutada. Rahva rõõmukisa ei tahtnud lõppeda. Iga seesugune hüüe tungis üksildasele mehele nagu noapiste südamesse. Teda ennast põlati, ei pandud tähelegi, kuna seevastu James Brooke'i, seda julget, teguvõimsat väejuhti, kõik armastasid.

„Elagu! Elagu! Hei, James Brooke!“

Tuhandetena ilmusid nad ta maja akende alla ja ikka jälle uuesti pidi kindral välja ilmuma ja neid tänama.

Punamantlid laevadel karjusid kaasa, kuid loomulikult teist laadi. Mis säält linna kõlas, olid sõjakisa ja irvitav naer.

Mr. Gould oli juba samal päeval ohvitseride ja kahe noormehe saatel „Violan'ile“ sõitnud; doktor Lawrence pidi kõigepäält Richardi haava vaatama ja selle ravitsemise kohta oma otsuse andma.

Doktor lasi endale kogu asjakäigu jutustada ja raputas siis viimaks naeratades pääd. „Ipuga mürgitatud,“ ütles ta, „kuid pääle teatud nõrkuse pole mingit jälge järele jäänud. Te päästsite noormehele elu, Mr. Gould — viis minutit hiljem oleks ta kadunud olnud.“

„Siis tänan ma Jumalat, et ta üsna minu läheduses langes!“

Richard ulatas talle arglikult käe. „Ma tänan teid südamest, Mr. Gould,“ ütles ta.

„Ah — tühja kah, see pole kõne väärt!“

Rõõvlite laevastikult kõlas vahetpidamata metsik kisa. Taheti nähtavasti valgeid võitlejaks välja

kutsuda ja kindral võttis ka järgmisel hommikul väljakutse vastu. „Olgu,“ ütles ta, „toogu meile siis tänane hommik lõpuliku otsuse ses võitluses.“

„Violani“ paat ilmus kindrali viipel kaldale ja nüüd algas laevaleminek. Sadaned jäid maha, kes paatidel ja prauidel või kaldalt lahingust osa võtta kavatsesid. Valged asusid viimase meheni „Violani“le.

Nagu märguandmise pääle tõmbus rõõvlite laevastik Saravaki jõele tagasi. Sügavamas, vabamas sõiduvees võisid aurikud vabamalt liikuda. Seda teadsid pirraadid, ja seepärast tahtsid nad vaenlast sundida neile kaugemale ülesjõge järgida.

Algus uus lahing, surmaingel laotas tiibu ja pidas hirmsat lõikust.

„Violani“ komandosillal seisis ülemjuhataja, kapten Hastings. See laev, mis õieti selleks välja oli läkitatud, et Malai saarestikus ja Vaikse Ookeani saartel teaduslikke uurimisi toimetada, pidi nüüd mereröövlike vastu Briti lipu auks ja kaitseks välja astuma ja selle esitajat, James Brooke'i aitama oma kauaaastaste püüdmiste vilja lõigata.

Kolme auriku vahel olid vastavad märguandmised signaallippude abil kokku lepitud. Kuna mereröövlike laevastik aeglaselt vastu tuult ja lainetust Saravaki jõge mööda üles ristles, järgisid aurikud pisut kiiremini, kuni soodsal kohal äkki käsk „Täisaur edasi!“ läbi masinaruumi kõlas ja signaalvimplite abil ka „Swifti“le ja „Royalisti“le edasi anti.

Samal hetkel käänis „Violani“ äkki vilkeks kõrvale. Raudne rahe lendas kaitsetuile prauidele ja kohe hakkas sõjalaeva suur kere väiketele puulaevadele pääle kihutades neid põhja ajama.

Nagu sääsed aelasid need ümber kolme auriku, olles neist oma kohmakate purjete tõttu igalpool halvemas seisukorras. Aga nad olid siiski vihased vastased, kelle suurtükkimüürid nii mõnegi augu taklusse ja pardasse ajasid ning mõnegi noore, lootusrikka elu kustutasid. Mõlemil pool võideldi äärmise visadusega. Sellest lahingust olenes võim maa üle.

Nagu maavõitluseski täitsid ka siin mässulised õhku oma kõrvulukutava kisaga. „Hei! Hei!“ sadandetest kõrdest segunes suurtükkide mürina ja haavatute ägamisega. Ridade kaupa langesid punamanilid purustatud liigetega üle parda ja uppisid, enne kui nende seltsimehed neile abi jõudsid anda.

Äravõitmatu hirm oli metsikute salkade juhte valanud. Nad pidid kaitseta vaenuliste kuulide ette asuma, et ainult aga kõige tarvilisemaid purjete säädmissid ette võtta, kuna valgete laevad seevastu nagu nõuduslikule salasõnale allusid. Jälle ja ikka jälle läkitati neilt ragisevat, õudset kuulidevihma, ning siiski ei ilmunud nende taklusse ühtki meest, siiski näisid nad langenud mässulistega võrreldes ainult õige vähe mehj kaotavat.

Nüüd otsustas ihe suurema prau juht uue plaani järele toimima hakata; ta tahtis „Swifti“ pürata ja mõlemast teisest laevast eraldada — kui see peaks teostatud olema, siis kavatses ta „Royalisti“ga samuti talitada. Kolm paati eraldusid teistest. Hülgasuurte purjete metsas tekkis vahe ja selle tagaseinast vabanes nagu tume plekk õige suur purjek, üks Hiina dshonk.

Nagu nool lendas see oma laiade purjete abil „Swifti“le vastu. Konkside ja kirvestega varustatult seisid üle kahekümne Taevaliku Rügi pikapatsilist poega pardal ja ootasid parajat momenti, et konkse „Swifti“ pardasse lüüa ja kallaletungi alustada.

Inglise ülemjuhataja jälgis seda kõike. Ta ees määratu hulk prausid ja paate hulljulge, ihtki taevalist ega maist võimu kartva meeskonnaga, ta seljataga mereröövlike laev väikese „Swifti“ga parras parda vastu. Sel hetkel oli valgete seisukord õige ebasoodus.

„Käänake!“ hüüdis Brooke, „käänake, või „Swifti“ on kadunud!“

„Seda ma tean, sir,“ vastas kapten, „aga — kes teab mitu dshonki veel prauide purjete taga varjul asub!“

„Kõik võib olla — aga kõigepäält peame neetud hiinlase põhja ajama!“

„Oo, oo!“ lisas ta juure — „juba lõövadki nad konkside pardasse!“

Nagu pääsuke käänas „Violani“ end voogudel. Hästi juhitud kogupauk tabas dshonki külje päält, tosin hiinlasi lendas uperkuuti vette, kuna teised kirveid kukkuda lastes oma verrega laevalage värvisid.

Teine kogupauk järgnes esimesele. Mõõgaga peos julgustas mereröövlike kapten oma mehi, kes vihiseva kuuliderahe all kartmatult aurikule kallale tungisid ja kirveid selle pardasse püüdsid lüüa. „Etu ja surma pääle!“ — see võitlushüüd peegeldus selgelt nende nägudel.

Mr. Gould oli juba mitu minutit seda mereröövlike laeva silmitsenud. Nüüd otsisid ta pilgud võitlejate mõlulust teatud sihti. „Oskar,“ hüüdis ta, „vaadake ometi sinna! Kas tunnete seda laeva? See on Devitshandi dshonk!“

„Jah, jah,“ karjus Oskar ning juba võttis ta hiinlaste juhi endale märgiks, kuid sama kiiresti loobus ta oma kavatsusest. „Ei, ei, ma pean ta elusalt püüdma, selle nurjatu. Ta peab kastikese jälle tagasi andma!“

Ta silmis leegitses metsik rõõm. Nüüd läheneb ta sumine, mõttes ta, hoiat end, Devitshand!

Kuulid lendasid vahetpidamata läheda maa tagant hiinlaste laeva. Aga sama palju kui surm neid lõikas, sama palju ronis uusi teiselt poolt paatidest jälle asemele.

Kapten ja Brooke vaatasid päädraputades teineteisele otsa.

„Siin võib ainult pomm abi tuua!“ ütles kapten ja järgmisel silmapilgul kõlas juba pauk. Granaat langes hiinlaste kesklaele ja lõhkes siin, enne kui keegi meeskonnast oleks suutnud end päästa.

Hävatus oli kole. Nagu mahaniidetud kõrred lamasid hiinlased plankudel, kaetud rusude ja pilbastega, rebenenud puutükkide ja tambitud tinaga. Lõbusalt leegitsedes, alguses väiksel, siis ikka suuremalt ja suuremalt, lagunes tuli purjedes laiati. Dshonk põles täies hoos. Prauid hoibusid kohe hiinlastest eemale, ja kellelgi ei näinud enam tahtmist olevat vabatahtlikult ta laele ronida. Väike aurik seevastu jäi rahulikult paigale. Kõik mereröövlike laevastiku hulka kuuluvad sõiduriistad lahkusid kiiresti ta lähedusest.

„Pritsid välja!“ kõlas komando „Swift!“ lael. „Kustutage tuli, mu poisid, me võtame dshonki tormiga!“

„Hurraa! Hurraa Inglise lipule!“

Veejuga lendas põlevatesse purjedesse, siis ronisid Brooke'i sõdurid ja sõbrad kirveid õõritades hõnlase laele, kus pomm nii hirmsat hävitustööd oli teinud. Nende jalad vääratasid libedas veres, nende silmi pimestasid allalangevad leegid. Rind rünnaku vastu maadlesid nad pikapatsilistega raskes, vihases võitluses.

Devitshand oli seni alles veata. Ta võitles nagu lõvi; ta näis end kahe-, kolmekordseks muuta võivat, aga siiski pidi ta ülejõu ees taganema. Püssipära hoop sirutas ta pikali. Üle ta meelemärkusega keha astusid valged kajutisse, lukutasid kõik ruumid, heitsid kõik, mis veel hingas, üle parda ja tõmbasid Inglise lipu masti. Kui röövel meelemärkusele jõudis, lamas ta köidetud käte ja jalgega iseenda laeva lael, mis sadamasse ankrule oli toimetatud. Ainult kaks valget valvasid teda, kuna teised suurtükkide mõõrgamise saatel edasi võitlesid.

Hirmsa sajutusega sulges hõnlane silmad ja käänis pää seina poole. Ta mäng oli otsas.

KOLMASKÜMNES ÜHEKSAS PÄÄTÜKK.

„Elisabethi“ vahelesegamine. Tipposaatus.

Suurtükid mürisid, püssid paukusid, suitsuüved keerlesid õhus. Võit dshonki üle ei näinud siiski veel võitlust otsustavat. Üks teine suurem Euroopa laadi ehitusega laev oli „Violan“iga võitlusesse astunud ja sellele oma suurtükkidega juba õige tuntuvalt kahju sünnitanud.

Suurem jagu mereröövlike praue piiras „Violan“i, kuna üks suurem laev otse ta nina ees seisis. Viimase plankudel polnud mingit nime näha, selle asemel oli sääl ainult krokodilli kujutus.

Raudsed tervitused kõlasid nii ühelt kui teiselt poolt üksteisele vastamisi. „Violan“i kõrgele pardale ei pääsenud palju madalam „Krokodill“ ligi. Seepärast tarvitas mereröövlike laeva kapten teist väga tarka abinõu. Ta tahtis aurikut põhja vajuma sundida.

Ta suurtükid sihitsid kõik ühele teatud kohale, mis asus karvakese näälpool veelini. Malailastest meeskond näis hästi välja õpetatud olevat. Auk laevakeres suurenes iga minutiga, sest „Violan“ ei saanud teiste kallale tungijate tõttu kõrvale käänata, et hävitava tuleandmise eest pääseda.

Parajasti nüüd oli kõigi kolme laeva juures võitlus oma ägedama tšoumi jõudnud. Püssirohustis mattis kõik oma tiheda linikuga. Isegi päikese kiired näisid tumestatud. Nii ühel kui teisel pool pidas surm rohkest lõkust.

Näha võis ainult katkendiliselt, selgusetalt; kõrvalseisja näojooni ei suudetud enam eraldada. Seeläbi julgustatud, ronisid „Krokodill“ meeskonnasse kuuluvad malailased oma laeva mastidesse ja lasksid sihtmata „Violan“i laele.

Mr. Gould pani käe Richardi õlale. „Aha ruumi!“ käskis ta, kuna „Krokodill“ mastidest lendavad kuulid rahena ta ümber vihisesid. „Aha ruumi! Kõrest!“

„Ei, sir, ei! Mina jään siia!“

„Andke neile, mu poisid!“ karjus sel hetkel „Krokodill“ vägev hää Inglise keeles. „Andke neile kaabakaile! Mingit armu neile kelmidele! Seda võlgname endi vaesele kaptenile!“

Richard jäi kuulutama.

„Dick Poggins!“ hüüdis ta äkki, „nii tõesti kui elan, tema see on!“

Ja mõlemat kätt suu juure asetades karjus ta nii valjusti kui see talle vähegi võimalik oli: „Dick Poggins — ahoi!“

„Ahoi!“ kõlas tagasi. „See oled ju sina, Richard! Ja see siin on meie vana, tubli laev — „Elisabeth!“ — —

„Ei, „Krokodill!“ karjus radsha Karoldi, „Krokodill!“ Kes midagi muud väidab, sellel purustan päält!“

„Verekoer, sa oled juba küllalt kaua elanud! Tee oma testament, su tund on tulnud!“

Laskmine valkis sootuks. Inglise rusikad tantsisid malailaste päälagedel sarnase hävitava jõuga, et nad vastu ei suutnud panna ja esimese hooga taganema summiti: suurtükid, laskemoon, käsirelvad, kõik oli mõne minutiga vallatud.

„Nüüd oled Suur-Nikobari radsha olnud. Sa oled ausaid kristlasi ahastuseni piinanud, sa häbemata pagan, sa oled meestega nagu koertega ja veelgi hullemini talitanud — nüüd võta oma tasu!“

„Elisabethi“ Inglise madrused lõpetasid lühidalt mereröövlike kapteni elu. Nad panid talle siimuse kaela ja tõmbasid ta masti. Dick Poggins, muidu hääsüdamlikum hing maailmas, hõiskas valjusti röömu pärast.

Ükski malailane ei pääsenud pommisesurmast. Üksteise järele tõmmati nad vana merekombe järele varastatud laeva raadesse; nii leidsid nad oma õelate tegude eest teenitud ja õiglase tasu.

Ainult siin-sääl, mõnes lahes, asus veel mõni üksik prau või paat — kogu mereröövlike suur laevastik oli hävitatud ja maainnalt pihitud. Tüblisti kannatada saanud kolm aurikut pöörasid võitjatena Kushingi sadamasse tagasi.

Alles nüüd asusid Inglise ohvitserid „Krokodill“ile. Richard ja Oskar tervitasid madrusid ja pärisid kõige päält mõlema tüürimehe järele. Aga ainult kurb päiarauutus oli neile vastuseks. „Mr. Nesbitt ja Mr. Mitchell olid ühel hääle näeval äkki kadunud ja neid ei nähtud enam.“ ütles Dick Poggins. „Nad teadsid, kuhu laev oma kursi võttis, nad olid neile kaabakaile tülmaks, seepärast kõrvaldati nad üksteise järele teelt.“

„Tähendab, ei asunud üldse valaskalapüügile?“

„Oh, sugugi mitte. Nurjatu Karoldi oli ainult päris lihtne röövel. Ta vallutas iga vähema talle vastujutava laeva ja lasi meeskonna tappa. Me hoidusime kindlasti ühte. Talle ei läinud korda meie valvelolekut sügutada, muidu poleks meist nüüd enam ükski elus.“

„Violan“i komander uskus sõna sõnalt, mis mehed talle jutustasid. Selle süüdimuse kohta säeti ametlik aruanne kokku, mille kõik, ka Richard ja Oskar, oma allkirjadega kinnitasid, ja mõned Dajaki puusepad asusid kõigepeält laeva parandamisele. Pääle „Krokodill“i kuju liiva ja seebiga mahapesemist hüüas „Elisabethi“ nimi selgesti jälle nähtavale.

„Ma lasen ta antimoniga*) laadida ja saadan ta Inglismaale,“ ütles Brooke. „Sääal võivad siis ametiasutused Mr. Vaughani või tema laevaomanikkude pärijad kindlaks teha.“

Vapper meeskond kolis esialgul „Violan'ile“ üle, kuhu kõik valged olid koondunud.

Kui päev õhtule läks, võttis Mr. Gould paadi ja sõudis päris üksinda dshonki juure, milles Devitshand oma kaassüüdlasest eraldatuna ikka alles liikumatult kajutis lamas. „Kas tunned mind, Devitshand?“ alustas ta köidetuga juttu.

Devitshand naeris. „Sa sarnaned kellelegi, keda ma varem tundsin, faringi.“

„Ning kelle sa ühel udusel ööl oma dshonki pardalt merde heitsid. Kus on see kastikene, mille pärast tol korral mõrtsukatöö korra saatsid, Devitshand?“

Röövel kehitas õlgu. „Sa näed und,“ vastas ta. „Ma ei tea mingist kastist kõige vähe- matki.“

„Hüva, siis toon ma sulle tunnustaja, noorema madruse Oskari! Sa oled teda, kui ta tol ööl ootamatult sinu ees seisis, hirmsamal kombel piinanud, tahtsid ta, selle kaitsetu noore poisit, tappa. aga Jumala käsi päästis ta sinu võimusest. Ta on siin ja asub praegu „Violan'il“ — kas pean ta tooma?“

See kindel ja tõsine viis, kuidas Mr. Gould temaga kõneles, hirmutas hiinlast siiski. „Sa kukkusid kogemata üle parda,“ sõnas ta urisedes, „tõepoolest, ma mäletan seda juhtumist. Miks püüad sa nüüd mind tapmises süüdistada?“

„Kus on mu väike kastike, Devitshand?“

„Seda ei mäleta ma nii väga täpselt, faringi. Vahel leiad ta säääl selles kapis.“

„Ning kus on võti?“

„Vabasta mu käed, ma annan ta sulle.“

Ühtki sõna vastamata läks Mr. Gould kambüüsi, tõi välja koka nuutõhkumiskirve ja purustas ainsa hooga sõõgiga kani ukse. Raha ja muude väärtasjade, siidi ja kalliskivide vahel lamas ta kastike purustatud lukuza, kuid muudu nuutumatu. Seda pihku haarata ja sellesse pilku heita oli ühe hetke toiminguks.

Üks—kaks—kolm—kaheksa kirja ja üks väike elevandiluuale maalitud naisterahvapää — Jumal tänatud, midagi ei puudunud!

Mr. Gould surus kägrutatud lehed ja niidi kätte, nagu hoiaks ta kallimat vara, mida elu inimesele võib rakkuda. Ta hingas kõrmini, ta kahvatus ja õnustas. üksainus sõna värises üle ta huulte — „Jumalale tänu!“

Devitshand jälgis kõiki ta liigutusi. Ta nägi, et silmapilk oli soodus. „Lase mind põgeneda, faringl,“ pommises ta. „Meelehäa meelehäa vastu!“

Mr. Gould neitis oma varanduse, siis lähenes ta köidetud hiinlasele. „Sul pole midagi karta,“ ütles ta. „Kindral vahetab oma vangid Hassimi omade vastu — kindlasti juba homme!“

*) Antimon (Stibium) — metallisarnane, sinakasvalge algelement, tarvitatakse pääasjalikult kõrvalainena sulatistes.

Hiinlane kiristas hambaid. „Siis olen ma kerjus,“ hüüdis ta.

„See on ikkagi veel parem kui röövel.“

Mr. Gould lahkus, et pärast kajutis väikese pildikese ees istuda ja pääd kätele toetades ikka ja ikka jälle oma naise näojooni vaadelda. Nüüd ilmus ta näole ülima rõõmu ilme. „Jah,“ ümises ta, „jah — ma usun seda kindlasti!“

Samal ajal sõitis üks paat kuupaistel Mr. Hardingtoni, Toldi, Richardi ja Oskariga Saravaki jõe mööda üles kuni selle kohani, kus hommikul äge võitlus kees.

Mr. Hardington tahtis ümbrust joonistada, ühtlasi aga ka kolme tublisti kannatanud laeva õigest kaugusest silmitseda. „Väga häa,“ ütles maalikunstnik, „et see õnetu kodusõda lõpetatud on. Homme ilmume Hassimi ukse ette.“

„Kas kõik? Meie ka?“

„Saatjatena muidugi. Mr. Brooke ja kapten astuvad vastuvõttesaali, kuna meie ootaruumis ootame — siis asume Bruneisse*) sultani juure teele.“

„Oo!“ hüüdis Richard — „enne veel Bruneisse? Ma arvasin, et Hassim ise ongi sultan!“

„Ja Saravaki oma küll, see on aga ainult midagi vasalliriigi taolist. Mõlemad malailased, nii onu kui vennapoeg, on alati ühes nõus. Brunei sultan peab alati kõik enne kinnitama, mida Saravaki oma kavatses teostada. Tulevikus astub Mr. Brooke Hassimi asemele.“

Oskar lohistas kätt vees. Jällegi ajakaotus, mõttes ta ohates.

„Kas Brunei siit kaugel asub?“ küsis Richard.

„Ei. See on väga huvitav linn, idamaa Veneetsia. Brunei asub täielikult postidel, tal pole muud kui vee-tänavad ja ta ei tunne muud ühendust kui laeva- ja paa-düühendust.“

Sel hetkel tõstis Toldi käe. „Kas sa midagi ei kuulnud, sahib?“

Kõik vaatasid ta poole. „Mis sul on, vanake?“

Dajak vangutas pääd. „Üks hääl,“ sosistas ta, „üks hääl.“

„Sa eksisid, päälük!“

*) Brunei — sultanaat Põhja-Borneos, 20.400 ruutklm., 24.000 elan.; päälinn — Brunei: väljavedu — kivisüsi, kautshuk.

„Ei, ei,“ kinnitas dajak, „ma kuulsin üht häält.“

Paat asus kuupaistelisel veepinnal kaheksime sammu kaugusel Kushingi linna vastu seisvatest kaljustest. Kõik oli vaikne. Mehed hoidsid oma piissid laskevalmis ja pillusid vahetpidamata kaljude poole. Mida oli Toldi kuulnud?

„See oli inimene,“ sosistas ta, „elus inimene.“ Toldi silmitses teravalt kaljusid nende paremal käel, kust ta arvas häält kuulnud olevat.

Äkki viipas ta. „Vaadake sinna, valged mehed — nagu!“

Ja nüüd nägid seda kõik. Inimese nägu vaatas säält kaljudelt alla. Pää ilmus nähtavale, siis, kui tundmatule selgus, et teda on nähtud, kadus ta äkki nagu viirastus kaljude vahele.

„Rauk!“ hüüdis Richard, „ma nägin valget juust.“

„See oli kuupaiste!“

„Kas maandume?“ küsis Mr. Hardington. „Vahest on see mõni haavatu, kes sila on põgenenud.“

„Jah, peame teda aitama.“

Kunstniku viipel sõudsid madrused paadi kaldale. Üks neist jäi paadi juure maha ja kogu ülejäänud seltskond ronis Toldi juhatusel kaljude vahele. Dajak tundis iga teed, iga kaljulõhet. Ta asetaski mõnesse paika valvepostid, siis asus ta ühes mõlema noore meremehega piiratud maa-ala läbi otsima.

Mõnes üksikus kaljusel pinnal kasvavas põõsas kuuldus kahisemist. Keegi elus olevus lippas neist mööda, siis oli kõik jälle vaikne.

„See on loom,“ arvas Oskar. „Inimest oleksime nägema pidanud!“

„Sää! Sää! Ta libises läbi nende kaljulõhede!“

Nüüd tungisid tagaajajad igast küljest lähemale. Kes sää! peidus asus, kas inimene või loom, pidi nüüd selguma.

Richard oli esimene. Ta sööstis kivimüraka otsa ja vaatas kaljuprakku —

„Sina oled see! — Sina! —“

Kõsifõmmatult, värisedes kiirutas kivide vahel väike inimkogu. Lumivalge juus, hõre ja sassis, raamis surnukahvatut, kortsunud, murelikkude silmadega nägu, käed nagu kümneaastase lapse omad tõstusid paludes üles, vaevalt kuuldavalt sosistas hääl võõras murra-kus ainust sõna: „Armud!“

„Tippoo!“ hüüdis noormees piiritu imestusega, „Tippoo, sina oled see!“

„Armud!“ vingus härjapõlvlane, „armud!“

„Kuidas sattusid sa siia, mees? Kas sa asusid mereröövlite laevadel?“

Härjapõlvlane väänles hirmu pärast. „Mida võiksin küll mina, vaene vigane inimene, veel korda saata?“ ägas ta. „Ei midagi! Ei kõigevähematki!“

„Kuidas sa siis siia maale sattusid?“ päris Richard edasi. „Kas juba lahingu ajal?“

„Jah, jah, ma pole teile mingit kurja teinud.“

Vahepääl olid kõik valged lähemale astunud ja küsimised ning vastused kostsid läbiseegi. Richard pidi seletama, kuidas ta omal ajal selle mehega tuttavaks oli saanud ja kuidas see temaga oli talitanud. Kuid siiski mõistis ta sootuks mahajäetu säästa. Valge juus ja ahas-tuslik pilk liigutasid ta hääd südant.

„Kas sa ei taha teda vastutusele võtta?“ sosistas Oskar.

„Ei.“

„Tippoo,“ pööris Richard uuesti ta poole, „kas sa siis nüüd jälle tagasi Indiasse tahaksid pääseda?“

Härjapõlvlane raputas pääd, lõi ahastuses käed kokku ja ägas: „Kuidas võiksin ma seda? Loodus ise on mind märkinud. Kus aga mind vaest vigast peaks nähtama, igalpool öeldakse: „See on see nõid, see thugide vandeseltsiline! Lööge ta surruks! Lööge ta maha!“

„Oh,“ lisas ta juure, „kõik on kadunud! Keshub Agarri peidab end Birmas*), ta loss on riigi omaks kuulutatud, mind ennast otsivad ametiasutused nagu nõõp-nõela — ma pidin põgenema, vaesem kui kerjus — ma pole midagi, mitte midagi päästnud!“

Mr. Hardington pistis käe tasku. „Siin on sulle pisut raha,“ ütles ta. „Vahest leiad mõnd tööd.“

Tippoo kuulis teda vaevalt, ta katsus ikka jälle oma poolpaljast pääd. „Mu turban,“ nuuksus ta, „kõik mu raha — tuhanded! Nad võtsid selle minult.“

„Kas röövlid?“

„Jah! — Jah!“

Tõsine õpetus, õudselt tõsine ja siiski täis pühamat õiglust! — Kavaluse ja pettusega, igasugu kuritöödega oli kogu see varandus kokku kraabitud — ja ühel ilusal päeval võimsama varga poolt jälle varastatud — nagu poleks seda olnudki.

Ka Richard pani halli roimari sulle kogu oma väikese rahatagavara. „Palu Jumalat, et ta sind aitaks.“ Tippoo — mina annan sulle kõigest südamest andeks.“

Härjapõlvlane hoidis kramplikult raha peos. Ta vahtis nagu meeletu kaugele — tühjusse.

Ja nõnda jätsid nad ta kuuvalgusest ülevoolatud kaljurahnule. Ta oli kõik ühele kaardile asetanud ja — kõik kaotanud.

(Järgneb.)

*) Birma (Burma, Barma) — Taga-India riik, 597,849 ruutklm., 12,1 miljoni elan.; päälinn — Rangun.

MEIE TÄHEILMA SUURUSEST JA KOOSSEISUST.

R. Livländer.

Moodsa täheteaduse seisukohalt on meie täheilm või n. n. suurilm väga suureks paisunud. Ehkki Koperniku süsteemi tunnustamisega juba ammu võimalus avanes ka kinnistähete kaugusi mõõta, ei õnnestanud see enne, kui möödunud aastasaja keskel. Siis leiti Tartus ja Königsbergis esimest korda kahe tähe kaugused meie päikese süsteemist. Et need tähed meile lähedamate hulka kuuluvad, näitasid juba needki mõõtmised, et siin väga suurte kaugustega tege mist. Tarvitseb ainult nimetada, et kõige lähem kinnistähed (α Centauri) on meist üle 4 valgusaasta kaugel, see tähendab, et valgus, mille kiirus on 300.000 kilomeetrit sekundis, tarvitab üle nelja aasta, et jõuda sellelt tähelt meieni. Võrdluseks olgu tõsiasi, et valgus tuleb päikeselt kuni maani ainult umbes 8 minutit ja seegi kaugus on lineaarmõõtudes oma 150 miljoni km. Sarnaste suurte kauguste tõttu paistavadki kinnistähed ka kõige suuremates pikk-silmades ainult helendavate täppidena, kuna nad aga tihti on meie päikesest suuremad. Võib oletada, et ka neil tähtedel on oma planeetkonnad, samuti kui meie päikesel. Seda kinnitavad ka mitmed vaatlusandmed. Väga võimalik, et ka sääl, kaugeil lugematuil planeetidel orgaaniline elu kõige mitmekesisemais variantides esineb. Sellest lei tea aga meie midagi. Meie võime ainult öelda, et aine, millest tähed ja nende planeedid koosnevad, on igal pool enam-vähem ühesugune.

Meie päike on ainult väike täht suures n. n. kohalikus süsteemis.

Pimedal ööl näeme taevas palja silmaga ainult umbes paartuhat tähte. Teised paartuhat paistavad meile lõunamaadel. Kõik need tähed on meile kõige lähedamad, kuuludes n. n. kohaliku tähtede süsteemi. Sinna kuulub ka meie päike, olles ainult väike täht teiste omasarnaste hulgas. Kohalikust süsteemist teame praegu kõige rohkem, sest oma läheduse tõttu on ta meile kõige kättesaadavam.

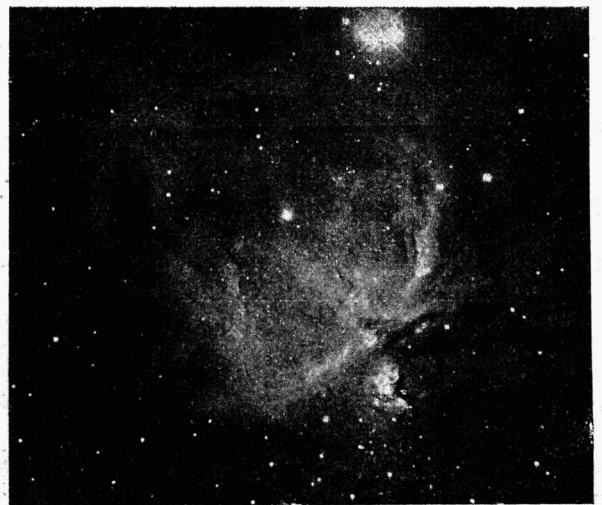
Selle esimese suurilma süsteemi uurimiseks tarvitavad täheteadlased mitmesuguseid andmeid, nagu tähtede kaugusi, heledusi, liikumisi, ainelist koosseisu ja olukorda nende pääl. Kõige raskem on mõõta kaugusi, sest väike viga mõõtmistes võib tekitada õige suure vea tähe kauguses. Moodsate meetodidega on siiski õnnestanud võrdlemisi paljudel tähtedel õige täpselt nende kaugusi määrata. Heledusi määrata on kergem, see tähendab muidugi tähtede näivaid heledusi. Tõeliselt võib hele täht meile õige nõrgana paista, kui ta meist aga küllalt kaugel asub. Heledus ja kaugus on seega üksteisega seotud. Heleduste ja kauguste tundmisega mõ-

nes tähtede süsteemis on meile ka ühtlasi antud selle süsteemi tähtede ruumiline paigutus, s. o. meie võime endale ette kujutada, kuidas sarnane süsteem välja näeb, kus kohas asume meie, kui kaugel on meist üksikud tähed jne.

Tähtede liikumised annavad meile teada elust süsteemi sees. Nende määramine on meie kohalikus tähtede süsteemis suurel osal õige täpselt läbi viidud. Liikumisi käsitatakse statistiliselt, sest ainult suurest andmete hulgast võime ka midagi välja lugeda. Samuti kui ühe inimese liikumine midagi ei tähenda suure linna liikumises, on ka ühe tähe liikumine enam-vähem juhuslik asi. Alles suured liikumistabelid pikema aja kohta lasevad meid midagi üldist linnas või tähtede süsteemis järeldada. Ja seepärast ongi tähtede statistika, s. o. liikumiste, heleduste jne. statistika täheilmas väga suure tähtsusega suurilma tundmaõppimiseks.

Tähtede ainelist koosseisu ja olukorda nende pääl tarvitame teadmiseks, kas on valitsemas ilmas ühtlus. Ja andmed on näidanud, et see kauge ilm täitsa sarnaneb meie ümbruskonnale; aine on sääl seesama, samad säädused valitsevad ka sääl ilma. Pääle selle võivad need andmed meil veel aidata laehndada küsimust, kuidas on tekkinud meie ilm.

Sarnase statistilise materjali pääl põhjenedes on pika töö järele mõndagi huvitavat leitud. Kõigepäält osutus, et meie kohalik tähtede süsteem on peaaegu kerataoline, veidi lame moodustus, mille hulka kuuluvad mitmedkümnend tuhandet tähed, udukogud, mis koosnevad hõredaist gaasidest (pilt 1. Suur Orioni udukogu), lugematu hulk planeete, komeete jne. Meie päike ühes meie tillukese maakeraga on ainult

Suur Orioni udukogu.

üks väike, peaaegu kaduv liige ses suures süsteemis. Praegu asume peaaegu selle süsteemi keskel, ainult veidike põhja poole. Meilt vaadates jääb seega lõuna poole veidi rohkem tähti kui põhja poole ja selle tõttu paistab meile lõuna-maadel taevast natuke täehrikkam kui põhja-maadel. Valguskiir, mis 300.000 klm. sekundis edasi jõuab, tarvitaks sajad aastad, et jõuda üksikult tähtedelt ses süsteemis kuni meieni.

Ka päike liigub teiste tähtede seas.

Väga huvitavad on liikumised kohalikus tähtede süsteemis. Neid matemaatiliselt käsitades torkab otsekohe silma asjaolu, et meie päike ühes oma planeetkonnaga teiste tähtede suhtes liigub. Seda meie muidugi määrata ei saa, kumb see nüüd „õieti“ liigub: kas seisame meie „paigal“ ja kõik süsteemi tähed liiguvad meist mööda mingis kindlas suunas, või on teised tähed „paigal“ ja meie liigume. Meie ei saa näidata ühtki asja ilmas, mis absoluutselt paigal püsiks; meie võime ainult öelda, et loeme mõne keha põhipunktiks ja tema suhtes mõõdame siis kõiki liikumisi. (See ongi see relatiivsus!). Kui loeme põhipunktiks tähtede süsteemi keske, siis meie päike liigub ses süsteemis. See on samuti kui ütleme, et rong liigub raudteed mööda ja mitte tee ei liigu rongi alt mööda, sest tee on suurem kui rong. Täpsemalt väljendades peame aga ütlema, et rong liigub tee suhtes, sest absoluutsel liikumisel ei ole mõtet. (Meie võime samasuguse õigusega öelda, et tee liigub rongi suhtes).

Nii siis on kindlaks tehtud, et meie päikese süsteem teiste tähtede hulgas liigub kiirusega umbes 20 kilomeetrit sekundis. Liikumise suun on Lüüra tähekuju poole. Ja kui meie selge ilmaga heledat Veegat (α Lyrae) taevast näeme vilkuvat, siis võime endale meele tuletada, et sinna kuhugi kaugemale tormame ka meie.

Kuid see ei ole veel kõik. Neistsamust tähtede liikumistest võime leida, et meie kohalikus süsteemis kõik tähed liiguvad kahes kindlas suunas, mis üksteisele on otse vastu. Väga huvitav on, et ainult üks võrdlemisi väikearvuline

„noorte“ tähtede liik ja meie kohaliku süsteemi kuuluvad gaasitaolised udud (vaata pilt 1. Suur Orioni udukogu) seda liikumist ei näita. Seda katsume veidi hiljem ka seletada. Teised tähed näitavad aga kindlasti liikumist kahes otse vastupidises suunas. Muidugi on igal tähel ka oma juhuslik liikumine, kuid üldised voolud paistavad siiski selgesti silma. See on sama kui liiguks kusagil suur kalaparv: iga kala ujub oma-moodi ja sagedasti mitmesugustes suunaades, üldiselt on kalaparv aga kindel liikumissuun.

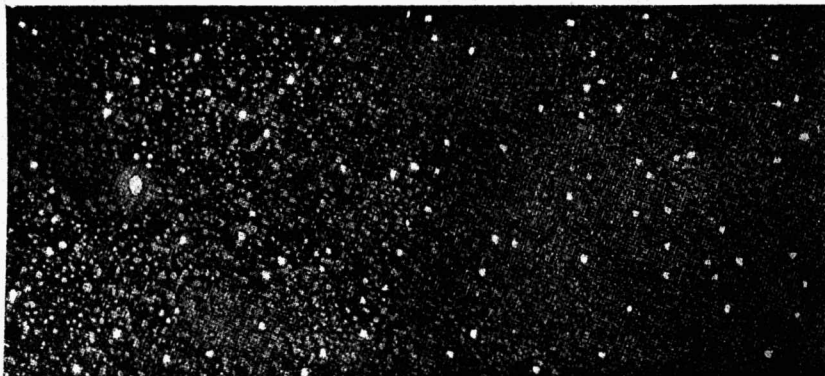
Need kaks täheparve läbistavad üksteist nii, et esimese ja teise parve tähed on ruumis täiesti segatud. Ainult liikumissuund eraldab ühe parve tähed teisest. Sääljures ei ole aga tähtede kokkupõrkamisi karta: on otse uskumatu, kui hõredalt tähed ruumis on paigutatud. Üksikute tähtede vahel on määratud kaugused (meilt kõige lähemale tähele on üle 4 valgusaasta!) nii, et tähed oma liikumistes vabalt üksteise vahelt läbi lähevad. Kuid vahest võib juhtuda ka suures ilmaruumis kokkupõrkeid.

Kohalik süsteem on ainult väike osa suurest linnutee süsteemist.

Kui meie nüüd meie kohalike süsteemist veel kaugemale tahame minna, siis on siin suured raskused. Meie ei tea midagi nende tähtede kaugustest, liikumistest ega füüsilisest koosseisust. Oma suure kauguse tõttu on nad meie mõõtmistele kättesaamatud. Meie võime neid teatud heleduse piirides ainult lugeda ja abiks võtta veel üksikud „külaskäigud“ sügavamasse ilma.

Tähtede lugemised on näidanud, et nende tihedus pole kaugeltki ühesugune igas taevaosas. Juba palja silmaga võib taevast tähele panna õrnalt kumavat osa — linnuteed, mis käib rõngana üle kogu taeva. Meie näeme selle linnutee vöö üht osa, teine osa paistab meile lõunamail. Kui pikksilmaga linnuteed vaadelda, siis meie üldse sarnast vööd ei näegi ja sarnast linnutee muljet nagu palja silmaga, pole pikksilmas ollagi. Selle asemel aga näeme suures pikksilmas linnutee kohas lugematu arvu väikesi tähti: tähtede tihedus

on linnutees palju suurem kui taeva osades, mis linnuteest kaugemal. Need väikesed tähed, mis pole üksikult paljale silmale näha, annavadki suurel arvul koos olles meile linnutee kuma. Fotograafia plaadi abil võib kõige paremini uurida linnutee koosseisu ja juurelisatud pilt 2. näitabki meile üht väikest osa linnuteest ülesvõttel, kus tähed üksteise ümber otse korras kinni. Teistel, linnuteest kaugemal olevatel osa-

Linnutee.

del, on tähtede arv kaugelt väiksem. Ja tähtede arvu lugemise abil on leitud üldine säädus, et mida enam meie linnuteele läheneme, seda enam kasvab ka tähtede tihedus.

Seesugune nähtus ei või olla juhuslik. Tema põhjuseks on järgmine asjaolu.

Linnutees nähtavad tähed moodustavad suure, lameda, lestataolise kogu — linnutee tähtede süsteemi. Meie kohalik tähtede süsteem, rääkimata juba päikesest, on ainult võrdlemisi väike osa sellest suurest linnutee süsteemist. Pilt 3. kujutab meile taevas üht moodustust, n. n. spiraaludu, mille kuju umbes sarnaneb meie linnutee kujule, kui teda kusagilt määra-

tumast kaugusest küljelt vaataksime. Keskmise ümarik moodustus vastaks meie kohalikule tähtede süsteemile.

Kuid praegu asume linnutee sees, peaaegu tema keskel, ses ümarikus kohalikus tähtede süsteemis. Ja kui nüüd vaatame linnutee suunas, s. o. suunas, kus linnutee on kõige laiem, siis näeme palju tähti üksteise taga ja seega on ka seletatav, miks linnutee suunas vaadeldes pikksilmas ja fotograafiaplaadil palju rohkem tähti näeme kui linnutee ristisuunas. Viimases on linnutee süsteemi paksus palju vähem ja seetõttu ei näe meie ka nii palju tähti üksteise taga.

(Järgneb.)

NOORTE KAASTÖÖ.

Kas pole raske see?!

Õppuri ohked.

Keeled, psüholoogia,
Keemia, füsioloogia:
Nende terminoloogia

Olgu selge sul!
Algebra, geomeetria,
Analüüs, trigonomeetria,
Kehade sümmeetria

Pole kerge küll!
Botaanikat, zooloogiat,
Geograafiat, meteoroloogiat
Ning siis veel sotsioloogiat

Pead omandama sa!
Okeanograafiat,
Loogikat ning etnograafiat,
Isegi kristallograafiat

Pead pähe tuupima!
Pöörded, konjugatsioonid,
Käänded, deklinatsioonid,
Nurgad, inklinatsioonid

Olgu teada sul!
Samuti kui optika,
Anatoomia, akustika
Ning mitmed teised „osmid“, „ismid“,
„graafiad“.

Oo, häda mul!

V. L.

Käind üle maa . . .

(Sonett. H. M.)

Käind üle maa möll, järsk kui kuumusvoole,
On mässand kange torm, hoos tüüned vood;
Tuul paisand segi kõik kui pinus kood,
Veel sagand sekka välkki mõne noole.

Ses kaalul paneb inimkond kõik hoole,
Et sumbutada kõik nood matvad vood;
Ei kaota pääd ka möllus noored nood,
Eel siht, mis rajamata, sinna poole.

Küll püüab meelitada eluhurm,
Ja saatuskäsi küllalt karm, tuul vinge.
Eel murda läbi müür, lai inimnurm.

Too rusuv tõsiasi matab hinge,
Jääb ainus lahe teel, kas võit — või surm,
Seepärast võidelda, seks soonis viimne pinge

TORMISEL MEREL.

Th. K.

1923. aasta talvel, seitse päeva enne jõulupühi algas Eesti aurik „Lucie“ Schotimaalt, Burntislandi sadamast sõelaadungiga reisi Tallinna. Laeva meeskond, kes kõik eestlased, oli hääs tuljus, sest loodeti kindlasti pühi kodumaal mööda saata.

Taevas oli pilves ja läänetuul puhus valjusti. Kau-

gemale jõudis laev Inglismaa rannast, suuremaks ja ähvardavamaks muutusid lained: nad tantsisid vahutades laeva järel, veeresid ta kõrval, kui tahaksid ette jõudes laeva endi järele meelitada. Veel paistis Inglismaa sinise pilveäärena silmapiiril, siis uppus ümbrus hämarusse.

Õõ oli pime, ei helendavaid tähti ega kumendavat kuud, vaid kuuldus ainult tume lainte kohin ja tuule ulumine ja kiinumine. Tuul kõvenes, Hommikuks oli meri täis vahutavaid laineid.

Mõne tunni pärast oli tuul kõvenenud tormiks. Et lained laeva juba sagedasti üle ujutasid ja õigest sihist kõrvale käänasid, oli võimata endiselt edasi sõita. Vähendati käiku ja katsuti võimalikult hoida föörgia laine suunas.

Kiiresti ja madalal ujusid pilved. Torm muutus hooti tugevamaks. Tuiskav vesi ja paksud pilved sajuja tegid ümbruse pimedaks, nagu oleks lähenemas õõ.

Arusaamatul põhjusel ei olnud laev enam tüürirav: ta pööris ikka enam ja enam risti laintele ette. Kõiki valdas hirm, sest iga silmapilk võis mõni määratu laine laeva kas või ümber paisata või vähemalt ta pealmise ehituse purustada; just seda ka kõige rohkem kardetigi.

Vist taipas juba madrus, kelle käes oli tüüriratas, mis oli juhtunud, sest see keeris kergesti ringi, kuna seks enne kaunis suurt jõudu pidi tarvitama (käsitüür).

„Tüür on katki!“ hüüdis kajutipoiss oma teada küll valjusti, mida aga torm uivõrd takistas, et vaevalt oli kuuldav.

Olime kõik märganud katastroofi ja jooksime vigastatud kohale. Oli ka sinna raske pääseda, sest laevalael voolav vesi rebis jalgu endaga ja lained mürdsid laeva kangesti küljeli.

Tüür oli kettidest lahti murtud, vabalt loopis vesi teda ühest küljest teise. Pea võis ta ka murduda. Kui juba peksva tüüri olime jõudnud kinni panna, katkes kett ja võimaldas talle endise vabaduse. Siis sidusime jämeda köiega, kuid see venis pikaks ja peeneks nagu kure kael ja järgmise löögiga ripesid vaid närud.

Enne kui midagi uut jõudsin mõelda, nägime laeval ainult korstnat ja maste, siis tõstis külm vesi mu laevalaelt, sain millestki tugeva hoobi parema põlve pihta. Silmade ees virvendas aina rohekas kuma. Märkamata millal, olin ma pää kohalt kustki kinni haaranud, hoidsin kramplikult. Vesi, kogu aeg, jooksis minust mööda tahtes vägivaldselt kaasa kiskuda. Kannatasin õhu puudusel ja jõud hakkas lõppema. „Kadunud...“ oli viimane mõte, siis helenes rohekas kuma. Tundsin jalgu toetuvat millegi peäle, ägasin käega üle silmade; nüüd alles sain aru, et olin laevalaelt ja hoidsin kätega abitüüriratta teljest kinni. Õudne tunne valdas mu, kui kedagi enda lähedal ei näinud. Kui vesi laevalaelt vähenes, nägin ka bootsmanni, tüürimeest, kajutipoissi ja teisi, kõik olid tekil vees, üks selili, teine kõhuli... üle parda ei olnud kedagi meeskonnast. Segaduses hakkas suur jagu silla poole komberdama, jäime bootsmanniga kahekesi peksva tüüri juure.

„Katsume tüüri kinni panna,“ hüüdis bootsmann, „muidu oleme kadunud!“

„Katsume tüüri kinni panna!“ kordasin mina. Hambad lõgisesid külmast, riided märjad ja rasked, olin pääkatteta. Hakkasin bootsmanni poole ronima.

Varsi jõudsid sinna ka kapten, esimene tüürimees ja teised madrused. Uue jõuga jatkasime päästetööd. Vaieri ühe otsa kinnitasime tüüri juhtiva osa külge, siis reelingi keebi päält läbi ja keerasime ümber pollarite. Sääli juhtus jällegi õnnetus: osa reelingit murdus ühes keebiga ja umb. 15 klgr. raskus riivas lähedal oleva madruse peäd. Õnneks ainult riivas, jättes järele 8 sm. pikuse haava. Õnnetumal ei olnud kuski rahulist paika, ei olnud ka kellelgi aega haava korralikult siduda.

Tundide viisi tuli töötada külmas vees ja võidelda lainte purustava jõuga. Kui jälle õõ lähenes, olime tüüri juba kettide ja vaieritega kinni jõudnud panna, kuid kasu tasi ei olnud: juhtketid olid segi ja raud, mis pikemal käigul keti aset täitis, koguni kõveraks murtud ja plokist läbi tõmmatud. Et kolledasti väsinud olime ja päalegi veel õõ kätte jõudis, oli võimata edasi töötada.

Juba esimese suurema laineaga olid luukide kaitseprussid mürdnud. Ühe päästepaadi oli vesi lahti kangutanud, mis purustatult ja kummuli lamas keilutil, kust

ta hiljem kadus. Ühes paadiga olid mürdnud ka kanderauad, n.n. täävitid, kumbki umbes 6—7 sm. läbimõõduga. Keilut oli pragunenud paadi kukkumisest ja vee rõhumisest, vett jooksis masina- ja kütteruumi.

Olime tõsisel hädaohus: võisid rebeneda luukidel olevad presendid, võis mürdnud komandosild; laadungiks olid peened sõed, need varisesid ühele poole ja võis oodata, et laev tasakaalu kaotab ja vajub kummuli.

Laeva raskuse tõttu ei suutnud lained teda kõrgele tõsta; sagedasti uppus ta neisse täielikult. Õudsed oletused maalisisid kujutluse hävinemisest. Kas tõesti on pühendatud minu elu märgadele, külmadele voogudele? Leian end minevikus, istumas veetleval merekaldal. Päike paistis soojasti, soojust kiirgas valge liiv mu ümber. Tasa veersid lained; nende sulin ja laksumine äratasid hinges imelisi tundeid, äratasid tungi ja ägatsust nende järele, mis võisid kanda kaugele maailma, võõrale maale; olid üksinduses seltsilisteks, nende alaline kohin kajas vastu mu tühjas hinges.

Ent nüüd on need lained nii vihased; nad ähvardavad hävitada seda, kes kord oli võlutud nende muinasjutulisest luulelisest kolmest.

Jälle kui ümbritseks mind rohekas kuma, kiigutaks mingi imeline jõud; nii pehme ja uimastav!...

„Süsi korkima, laev läheb ümber,“ kuuldus kustki kare hääl.

Olin vajunud raskesse unne. Jõudsin end ruttu koguda ja olin ka kohe jalul, aga ikka veel kangesti väsinud, põlv valutab ja oli paistetunud saadud hoobist. Võtsin labida, jõudsin õnnelikult üle raudteki ja trepist ülles, sõepunkri luugini; hüppasin alla. Hämaral lambivalgusel kühveldas süsi juba suur osa meeskonnast. Umbes hõuserauakujulises ruumis oli vaja sõed ühelt poolt kanda teisele. See oli sarnane töö, kui hakkaksime mäealalt liiva labidaga ülespoole, mäe tipule loopima, sest laev oli nii ebanormaalses asendis, et ei lael ega ka ruumis vabalt asetatud keha paigal ei piisunud. Asetasime puukri laest põrandale ulatuvate kandede vastu servadele toetuvad lauad. Nende taha kandsime sõed ja säält edasi mõntavale kohale, kus vajusid vastu kütteruumi seinaga ega saanud tagasi langeda.

Olime töötanud neli tundi, kogu aeg raskes ja tolmuses õhus. Ei olnud kerge enam üksteist ära tunda. sest söetolm oli muutnud me päris neegriteks.

Paaril mehel oli korda läinud laadungiruumi luukidele kõied üle tõmmata — kinni siduda.

Võimata oli pääseda ruumidesse, et puukris tehtud tööd jätkata. Takistuseks oli vesi. Ei jäänud muud üle, kui oodata tormi vaikimist. Tööpolest, päeva tõusu ajal nagu oleks jäänud tasasemaks.

Jatkasime päästetööd kõigepäält tüüri kallal, kettidest saime varsi jagu, tüürija läks umbes tund aega, siis võis teda juba laeva juhtimiseks tarvitada.

Saatust ei olnud meile mitte kõige karedam: läänetorm oli ajanud me otse Daanimaa poole. Poole päeva sõitsime veel oma jõuga, siis nägime juba maad. Skagerakki jõudes jatkasime päästetööd ka ruumides, et laeval normaalse seisaku anda.

Kohutav surmasõit kestis kaiks päeva; kogu aeg töötasime söögita; purustatult jõudsin siiski võidule.

Algas teekond Baltimeres, kust ka kergema vaeva läbi jõudsin; ainult takistuseks oli udu. Tasa liikusime paksus udus Tallinna poole. Reidile jõudes oleks pidanud olema õnnelik kahekordekselt: et olime pääsenud eluga tormi käest ja et just jõuluks jõudsin Tallinna.

Aga olin kurb, tundus kahju elatanud „Lucie'st“; igalt poolt jättis ta kurva mulje. Kurvalt kõlas ta appikutsuv vile, kajas kurvalt uduses ümbruses. Siis tuli vedurlaev, võttis ta enda järele ja vedas jääsogast läbi sadama. Silla külge pandi „Lucie“ vaieritega kinni. Pikkamisi langes ta silla poole küljeli nagu otsides tuge väsimuses. Tuhanded lumehelbed langesid ta peäle, katsid ta paksu, valge vaibaga.